

ЗМІСТОВНІ КОМПОНЕНТИ ПРОЦЕСУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ: ПОНЯТТЯ, ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ТА ЧИННИКИ

Шевченко Наталія Федорівна¹, Обискалов Іван Сергійович²

²Доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології Запорізького національного університету, м. Запоріжжя (Україна)
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-5297-6588>
Researcher ID: I-2214-2018

²Аспірант кафедри психології Запорізького національного університету, м. Запоріжжя (Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-0748-3597>

UDC: 159.923:005.53

АНОТАЦІЯ

В статті представлено результати теоретичного дослідження процесу ухвалення рішень. Описано широке коло підходів до вивчення ухвалення рішень та прикладних аспектів цієї проблематики. На основі раніше поданих визначень поняття «ухвалення рішень» виділено характерні елементи його змістовного наповнення, що дозволило сформулювати власне трактування поняття «ухвалення рішень». Ґрунтуючись на результатах аналізу теорії навчання, заснованої на прикладах (IBLT), багаторівневої референсної моделі мозку (LRMB) у поєднанні з когнітивною моделлю пам'яті «OAR», психологічної концепції ухвалення рішень «WRAP» та ін., виділено структурні компоненти та визначено психологічну структуру процесу ухвалення рішень. Виокремлено чинники процесу ухвалення рішень і охарактеризовано сутність їх впливу на його перебіг та результат.

Ключові слова: ухвалення рішень; структурні компоненти процесу ухвалення рішень; чинники процесу ухвалення рішень; рефлексія; рефлексивність.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Процес ухвалення рішень відіграє істотну роль у регулятивній спроможності особистості. Саме тому численні дослідження змісту, окремих компонентів, загальної структури та чинників цього процесу цікавили вчених всього світу, які шукали способи підвищення ефективності ухвалення рішень задля задоволення потреб особистості.

В загальній структурі психічного процесу ухвалення рішень представлений як інтегративний процес, що пов'язаний із процесами нижчого порядку, які забезпечують його функціонування, та відповідного собі рівня, що уможливорює цілісне і системне функціонування психіки особистості. Саме високий рівень інтегративності ухвалення рішень зумовлює широке коло

сфер і підходів до його дослідження, оскільки перебіг процесу ухвалення рішень відбувається чи не у всіх ситуаціях життєдіяльності особистості та відзначається різними рівнями складності власної організації, відповідно наслідки ухвалених рішень можуть мати незначний вплив і водночас призводити до колосальних змін у житті особи, яка ухвалює рішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідження процесу ухвалення рішень мають глибоке коріння у роботах філософів минулого, оскільки один із основних компонентів рішення – вибір розглядався ними з точки зору проблем моральності, волі та розуму (Cherevychnyi, 2020). В історичному контексті дослідження у сфері ухвалення рішень містили в собі принципи, запозичені з економіч-

Address for correspondence, e-mail: editpsychas@gmail.com
Copyright: © Nataliia Shevchenko, Ivan Obyskalov

This is an Open Access journal, all articles are distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material, provided the original work is properly cited and states its license.

ної та психологічної науки. Рациональність виступала основним концептом в економічній науці, а принцип максимізації суб'єктивної очікуваної корисності (ориг. «SEU») активно використовувався для розкриття особливостей перебігу процесу ухвалення рішень (Gonzalez, 2017). Однак доволі швидко такий підхід зазнав критики, оскільки багатьма дослідниками зазначалось, що в реальних ситуаціях рішення людей дещо обмежені в раціональності, зокрема праці Д. Канемана, А. Тверські та їх колег започаткували цілий напрям вивчення евристик та упереджень, які тривали декілька десятиліть та й досі не втратили власної актуальності. Ці вчені сформулювали і дослідили низку евристик та пов'язаних з ними упереджень, які чітко вказують на відсутність ідеальності і раціональності в тому, як ми ухвалюємо рішення. Згодом з'явилися роботи, які підтверджували, що наявність цих евристик і упереджень все-таки обумовлена певною практичною «раціональністю» (Gonzalez, 2017).

На сьогоднішній день розмаїття робіт, присвячених ухваленню рішень, характеризується різними сферами прикладного застосування, як от: дослідження процесу ухвалення рішень, як характеристики професійного мислення психолога (Mytoshnychenko, 2019); дослідження ухвалення рішень у проблемних ситуаціях педагогічної ситуації та умов розвитку умінь ухвалювати ефективні рішення вчителями (Chornobrovkin, 2007); вивчення індивідуально-психологічних особливостей прийняття рішень споживачами в сучасних соціо-економічних умовах (Tkalych & Zakashanska, 2022); дослідження психологічних особливостей ухвалення командиром в умовах невизначеності (Cherevychnyi, 2022); та ін.

Починаючи з роботи Г. Саймона «Адміністративна поведінка», яка вийшла у 1947 році, в області когнітивної науки утворюється окремий напрям досліджень процесу ухвалення рішень – управлінські рішення (Mintrom, 2015). З тих пір ухвалення рішень є одним з основоположних компонентів психології управління. З того часу вивчення управлінських рішень не втратило своєї актуальності, що підтверджується у роботах української вченої Г. Горбань, присвячених особливостям проектування управлінських рішень (Horban, 2012b), ухваленню рішення як соціально-

психологічного феномену в контексті управлінського рішення (Horban, 2021), ухваленню рішень як системний управлінській дії (Horban, 2011), а також моделюванню соціально-психологічного забезпечення процесів ухвалення управлінських рішень у соціальних системах (Horban, 2012a), зокрема у соціальних системах на рівні місцевих громад (Horban, 2014). Важливим напрямом у цій сфері є дослідження чинників процесу ухвалення управлінських рішень (Topolenko, 2008).

Українськими психологами широко розроблені дослідження процесу ухвалення рішень в умовах ризику та невизначеності. Так О. Саннікова та О. Санніков стверджують, що схильність до ризику є провідним чинником авантюристичності особистості, яка виступає джерелом і причиною процесу ухвалення рішень (Sannikova & Sannikov, 2018). В. Артемов та І. Сингаївська декларують подібні ж погляди, зазначаючи, що готовність і схильність до ризику є провідними детермінантами в організації процесів ухвалення рішень (Artemov & Synhaivska, 2022). На думку вчених, схильність до ризику є професійно необхідною рисою для фахівців, чия робота пов'язана з небезпекою. Дослідження ухвалення рішень військовими командирами, чия робота є втіленням небезпеки, детально розроблені С. Черевичним (Cherevychnyi, 2022). Вчений визначив компоненти і показники, які впливають на рішення командира в умовах невизначеності (Cherevychnyi, 2020), разом із О. Хміляр вони висвітили психологічні чинники, врахування яких сприятиме ефективності ухвалення рішень в бойовій обстановці (Khmiyar & Cherevychnyi, 2015). В. Стасюком та О. Ковальчуком визначено психологічні детермінанти рішення військового керівника в екстремальних ситуаціях (Stasiuk & Kovalchuk, 2022).

Теорії ухвалення рішень об'єднані у дві категорії: описові – засновані на спостереженні та експериментальному вивченні поведінки під час вибору; нормативні – передбачають особистість, яка ухвалює найоптимальніші рішення з точки зору об'єктивної раціональності (Wang & Ruhe, 2007). Окремим напрямом досліджень в зарубіжній психологічній науці про ухвалення рішень є натуралістичні дослідження, які полягають у вивченні реальних прикладів ухвалення рішень в конкретних ситуаціях, які відбулися. Ці дослідження : «... відрізняється від інших поглядів на прийняття рі-

шень у двох аспектах: дослідницькі методи, що використовуються (наприклад, польові спостереження, а не лабораторні експерименти) та їх зосередженість на вивченні експертів у певному контексті (наприклад, професіоналів-пожежників, а не студентів університетів)» (Gonzalez, 2017). S. Prezenski, A. Brechmann, S. Wolff та N. Russwinkel характеризують ці дослідження наступним чином: «Натуралістичні дослідження ухвалення рішень вивчають, як рішення ухвалюються «в дикій природі». Рішення в реальному житті, ухвалені людьми, які мають певні знання та досвід, досліджуються в контексті обмеженого часу, суперечливих цілей, умов, що динамічно змінюються, та джерел інформації різної надійності.» (Prezenski, Brechmann, Wolff & Russwinkel, 2017).

В українському психологічному дискурсі проходились дослідження життєвих та стратегічних життєвих рішень (Sannikov, 2016; Pomytkina, 2013). Л. Помиткіна досліджуючи ухвалення стратегічних життєвих рішень зосереджує увагу і на переживаннях особистості, яка ухвалює рішення. Вчена стверджує, що вони є внутрішніми сигналами, які сприяють усвідомленню вибору можливих альтернатив, ухваленню рішень та регуляції поведінки особистості (Pomytkina, 2016). Психологічна система ухвалення життєвих рішень особистістю, за О. Санніковим, складається з трьох функціональних підсистем: блок особистісних компонентів, блок компонентів взаємодії із середовищем та блоку компонентів рішучості (Sannikov, 2016). Відповідно всі ці компоненти виступають в ролі чинників, які в тій чи іншій мірі впливають на ухвалення рішень, а комбінація їх пропорцій утворює індивідуально-стильові особливості рішення.

Проблематика ухвалення рішень має широкі міждисциплінарні зв'язки, які найтісніше пов'язані з економікою, когнітивістикою, комп'ютерними науками та сферою управління (Wang & Ruhe, 2007), водночас є актуальною і в нейробіології (Petrovska, 2021), соціальній психології (Ajzen, 1996) та військовій справі (Cherevychnyi, 2022).

В сучасній українській науці актуальним є питання позбавлення від російськомовних кальок і утвердження автентичних українських конструктів та термінів. Так, Г. Горбань та Н. Шевченко стверджують, що

використання конструкту «прийняття рішення» є некоректним згідно з нормами української мови, натомість вчені аргументують доцільніше використання слова «ухвалювати», зміст якого чітко відповідає контексту рішення (Horban & Shevchenko, 2023). Тому в нашому дослідженні ми надалі використовуватимемо конструкт «ухвалення рішень».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Висвітлені вище роботи свідчать про високий рівень розробленості вивчень процесу ухвалення рішень та плюралістичність щодо підходів у дослідженні і сфер застосування. Однак такий об'єм досліджень призводить до відмінностей у визначенні поняття та психологічної структури процесу ухвалення рішень та відсутності систематизації у визначенні його чинників.

Мета. Теоретично дослідити і визначити поняття «ухвалення рішень», психологічну структуру та чинники процесу ухвалення рішень.

Наукове обґрунтування методології проведеного дослідження. Відповідно до сформульованої мети дослідження нами були використані загальнонаукові методи теоретичного дослідження. Зокрема аналіз наукової літератури, метод систематизації для виокремлення сфер та підходів до вивчення процесу ухвалення рішень, метод синтезу та узагальнення для формулювання визначення поняття «ухвалення рішень», його психологічної структури та чинників.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для глибшого розуміння процесу ухвалення рішень перейдемо до аналізу змісту його поняття та суттєвих характеристик. С. Gonzalez надає наступне визначення процесу ухвалення рішень (англ. «decision-making») (Gonzalez, 2017): «Ухвалення рішень - це когнітивний процес "вищого рівня", який чітко відрізняється від інших щонайменше двома особливостями: він ґрунтується на більш базових когнітивних процесах, таких як сприйняття, пам'ять та увага, і він однозначно ідентифікується за своїм основним елементом: процес вибору.». Автор зазначає, що процес вибору перебуває під сильним впливом тих процесів, які йому передують (сприйняття, розпізнавання та судження) і тих, що відбуваються після зробленого вибору (зворотній зв'язок і

навчання) (Gonzalez, 2017). У цій же праці С. Gonzalez більш детально характеризує процес судження, що передуює процесу вибору, як такий, що включає оцінювання переваг і уподобань різних альтернатив, бо на думку вченого процеси судження та вибору займають більшу частину уваги в дослідженнях ухвалення рішень. Вчений виокремлює два погляди на процес ухвалення рішень, які присутні у когнітивній науці: замкнена (англ. «closed-loop») та відкрита або лінійна (англ. «open-loop or linear») моделі ухвалення рішень.

Y. Wang та G. Ruhe пропонують відмінне від попереднього визначення процесу ухвалення рішень: «Ухвалення рішень - це процес вибору найкращого варіанту або способу дій з серед набору альтернатив на основі заданих критеріїв або стратегій» (Wang & Ruhe, 2007). Дослідники притримуються філософії аксіом вибору, тому стверджують про наявність трьох основних компонентів ухвалення рішень: цілі рішення, набір альтернатив вибору та набір критеріїв відбору чи стратегій. Відповідно до цієї думки маємо уточнене визначення ухвалення рішень: «Ухвалення рішень – це процес вибору рішення з наявних альтернатив на основі обраних критеріїв для досягнення певної мети.» (Wang & Ruhe, 2007). Y. Wang та G. Ruhe пропонують таксономію стратегій і критеріїв для ухвалення рішень, які можуть бути класифіковані у чотири категорії: інтуїтивні, емпіричні, раціональні та евристичні.

Вивчаючи проблематику дослідження концепту «ухвалення рішень» у психології, Я. Короход характеризує ухвалення рішень наступним чином: «... прийняття рішення – це акт формування послідовності дій, що ведуть до досягнення мети на основі перетворення вихідної інформації в ситуації невизначеності. Рішення – це обов'язковий предмет інтеграції та предмет вибору, серед великої кількості альтернатив обирається лише одна, та, що сприятиме організму чи машині досягти найбільшої ефективності» (Korokhod, 2020a).

За Г. Горбань, процес ухвалення рішень це: «... системна психологічна активність, яка спрямована на усвідомлене подолання невизначеності й поліваріантності ситуації шляхом виокремлення й прийняття конкретної ідеї із множини можливих, з урахуванням наслідків цієї активності та аналізом здійснених дій.» (Horban, 2014).

Відповідно до запропонованих загальних понять процесу ухвалення рішень, можемо виділити основні компоненти його змістовного наповнення: це інтегративний когнітивний процес; процес вибору; набір альтернатив; мета або бажаний результат; критерії, які дозволяють оцінити альтернативи відповідно до сформульованої мети. Проведений теоретичний аналіз та виділення основних компонентів змістовного наповнення поняття «ухвалення рішень» дають можливість трактувати його як *інтегративний когнітивний процес вибору найоптимальнішої альтернативи з набору наявних, який здійснюється відповідно до сформульованої мети на основі обраних критеріїв.*

Аналіз поняття «ухвалення рішень» та його суттєвих характеристик дає можливість більш детально перейти до визначення структурних компонентів та психологічної структури процесу ухвалення рішень, що потребує детальнішого занурення у концептуальні положення окремих авторів.

Розглядаючи основні теорії навчання в динамічному ухваленні рішень, С. Gonzalez підсумовує їхні загальні риси (Gonzalez, 2017): 1) всі моделі підкреслюють, що люди засвоюють знання про факти, проте в жодній з них не зазначено основну форму навчання як структурне знання; 2) узгодженість в актуальності розпізнавання знайомих шаблонів з минулого досвіду. Серед розглянутих теорій навчання у динамічних ситуаціях С. Gonzalez запропонував свою – теорію навчання, заснована на прикладах (англ. «instance-based learning theory» або «IBLT»). Ця теорія пропонує опис процесу навчання та утворення, подальшої оцінки і підкріплення досвіду у динамічних системах. Навчання відбувається через зберігання «прикладів» на основі пережитого досвіду; «приклади» в цій теорії є репрезентаціями трьох елементів: ситуації, рішення і цінності (СРЦ). Таким чином, IBLT пропонує загальний процес ухвалення рішень, за допомогою якого приклади СРЦ утворюються, відтворюються, оцінюються та підкріплюються через наступні кроки, які, на наш погляд, виступають структурними елементами процесу ухвалення рішень (Gonzalez, 2017): 1) розпізнавання (пошук минулих, подібних варіантів у пам'яті); 2) судження (оцінка очікуваної корисності); 3) вибір (припинення пошуку та обрання оптимальної альтернативи); 4) виконання

(реалізація обраної альтернативи); 5) зворотний зв'язок (коригування корисності прикладів відповідно до отриманих результатів). На переконання С. Gonzalez ухвалення рішень за IBLT визначається набором механізмів навчання: змішування (загальне зважене значення альтернатив з урахуванням корисності прикладу СРЦ та ймовірності його відтворення у пам'яті); необхідність (рішення про продовження чи припинення дослідження навколишнього середовища); зворотний зв'язок (вибір прикладів для підкріплення). Теорія вченого пропонує в своїй основі процес навчання, який забезпечує замкнений цикл процесу ухвалення рішень в динамічних ситуаціях через накопичення досвіду попередніх рішень для підвищення ефективності наступних.

Групою науковців Y. Wang, D. Patel та S. Patel було розроблено багаторівневу референсну модель мозку (англ. «A layered reference model of the brain» або «LRMB») (Wang, Wang, Patel & Patel, 2006), в якій представлено 37 когнітивних процесів різних рівнів та їх взаємодію, зокрема і процес ухвалення рішень, який знаходить на шостому, найвищому, рівні, відповідно до їхньої теорії (Wang & Ruhe, 2007). За Y. Wang та G. Ruhe, процес ухвалення рішень залучає до власного функціонування три процеси нижчого рівня (пошук, репрезентація та запам'ятовування) та три процеси відповідного, шостого, рівня (розуміння, якісне оцінювання, кількісне оцінювання), і в той же час ухвалення рішень є процесом, що залучається до функціонування процесу вирішення проблем, який теж розміщений на шостому рівні. Оскільки запам'ятовування відіграє істотну роль у процесі ухвалення рішень, автори пропонують спиратися на когнітивну модель пам'яті, зокрема довготривалої, яка розкривається через два головні артефакти: «...(а) Об'єкти: абстракція зовнішніх сутностей та внутрішніх понять. Існують також підоб'єкти (англ. «sub-objects»), відомі як атрибути, які використовуються для позначення детальних властивостей і характеристик об'єкта. (б) Відносини: зв'язки між об'єктом-об'єктом, модель позначається як OAB (об'єкт, атрибут, відносини; англ. «OAR»). Ґрунтуючись на багаторівневій референтній моделі мозку (LRMB) та когнітивній моделі людської пам'яті (OAR) Y. Wang та G. Ruhe представляють неформальну структуру процесу ухвалення рішень (Wang & Ruhe, 2007):

1. Розуміння проблеми ухвалення рішень та визначення мети рішення в термінах об'єкта (O) та його атрибутів (A);
2. Пошук на абстрактному рівні довготривалої пам'яті альтернативних рішень (A - атрибути) та критерії для корисних стратегій ухвалення рішень (C - критерії);
3. Кількісно оцінити A (альтернативи) і C (критерії) та визначити, чи варто продовжувати пошук;
4. Побудувати множину рішень, використовуючи A та C, отриманих у попередніх пошуках;
5. Обрати найкраще рішення на основі задоволеності особистості, яка ухвалює рішення;
6. Представити рішення в новій моделі суб-OAR;
7. Запам'ятати модель суб-OAR в довготривалій пам'яті.

Аналізуючи психологічну концепцію ухвалення рішень Ч. Хіза та Д. Хіза («WRAP»), І. Петровська описала чотири етапи ухвалення рішень (Petrovska, 2021): 1) необхідність вибору («ми зіштовхуємося з проблемною ситуацією та необхідністю обирати»); 2) аналіз варіантів («ми аналізуємо альтернативні варіанти»); 3) вибір («ми здійснюємо вибір»); 4) прогноз («ми живемо зі зробленим вибором»). Етапи, представлені вченою, можна вважати структурними компонентами процесу ухвалення рішень, оскільки вони відображають типові змістові характеристики ухвалення рішень.

Ґрунтовний аналіз підходів щодо виявлення змісту процесу ухвалення рішень дозволив Г. Горбань стверджувати, що більшість дослідників описують процес ухвалення рішень спираючись на такі основні елементи: ситуація невизначеності; суб'єкт прийняття рішення; ухвалені рішення; процес ухвалення рішення (Horban, 2014).

О. Кушлик-Дивульська та Б. Кушлик пропонують деталізовану послідовність етапів процесу ухвалення рішень (Kushlyk-Dyvulska & Kushlyk, 2014): 1) виявлення і описання проблемної ситуації; 2) постановка задачі; 3) формулювання та структуризація мети вирішення проблемної ситуації; 4) виявлення та (або) генерація альтернатив досягнення цілі; 5) описання можливих станів та дій зовнішнього середовища; 6) оцінюван-

ня можливості виникнення конкретних станів зовнішнього середовища; 7) виявлення можливих результатів дій; 8) описання і оцінювання результатів реалізації альтернатив в конкретних умовах зовнішнього середовища; 9) вибір критеріїв оцінювання відповідності результатів дій поставленій меті; 10) оцінювання очікуваного ефекту дій; 11) порівняння окремих альтернатив за очікуваними ефектами дій (реалізаціями) і вибір найкращої; 12) прийняття рішень, тобто затвердження плану вирішення проблемної ситуації і його впровадження.

Відповідно до представленої деталізованої послідовності етапів процесу ухвалення рішень, можемо виокремити його загальні структурні компоненти: 1) проблемна ситуація; 2) сформульована мета; 3) набір альтернатив; 4) особливості станів і дій навколишнього середовища; 5) прогноз щодо можливих результатів; 6) оцінка можливих результатів; 7) критерії оцінювання; 8) безпосереднє рішення.

Аналіз різних підходів до визначення компонентів і структури ухвалення рішень дає нам підстави виокремити найістотніші та представити їх у психологічній структурі процесу ухвалення рішень:

- 1) проблемна ситуація, що призводить до необхідності знаходження оптимального рішення;
- 2) мета (образ очікуваного результату розв'язаної проблемної ситуації);
- 3) відтворення в пам'яті альтернативних рішень чи генерація нових у випадку новизни ситуації;
- 4) критерії оцінки альтернатив відповідно до сформульованої мети (очікуваного результату);
- 5) оцінка альтернатив;
- 6) власне вибір найоптимальнішої альтернативи, на думку особи, яка ухвалює рішення.
- 7) виконання (реалізація обраної альтернативи).

Ухвалення рішень як інтегративний процес здійснює надзвичайний вплив на інші психічні процеси, а також сам піддається впливу тих чи інших чинників, що наявні у структурі психічного. Тому перейдемо до аналізу чинників процесу ухвалення рішень.

Здійснюючи теоретичний аналіз наукового доробку у проблематиці ухвалення рішень, В. Fischhoff та S. Broomell стверджують, що в науці про ухвалення

рішень досі не існує чіткого критерію для визначення того, чому саме люди віддають перевагу: так в економічних дослідженнях ґрунтуються на корисності, в той час як в психологічній науці цей критерій часто критикується і піддається спростуванню (Fischhoff & Broomell, 2020). У цьому дослідженні вчені встановили, що вищий соціально-економічний статус, вищий рівень соціальної підтримки, позитивне оточення однокласників та нижчий рівень соціальних ризиків позитивно корелюють із вищим рівнем компетентності в ухваленні рішень, що дає підстави визначити ці соціальні умови як чинники ухвалення рішень.

Згідно з проведеним дослідженням зв'язку динамічного ухвалення рішень та рефлексії J. Donovan, C. Guess та D. Naslund, було встановлено, що рефлексивне ухвалення рішень потребує усвідомленого та тривалого розмірковування над собою та ситуацією, що допомагає особі, яка ухвалює рішення, адаптуватись до нових умов і ситуацій, оскільки рефлексія покращує здатність зіставляти нову інформацію і попередні знання (Donovan, Güss & Naslund, 2015). Вчені стверджують, що рефлексія може сприяти кожному етапу динамічного ухвалення рішень та процесу розв'язування проблем, таким як: 1) ідентифікація проблеми та визначення мети; 2) збір інформації; 3) розробка та прогнозування; 4) стратегічне і тактичне планування; 5) ухвалення рішення і дія; 6) оцінка результату з удосконаленням стратегії.

Дослідження чинників процесу ухвалення рішень українськими вченими представлені у роботах Є. Степури, О. Саннікова, О. Сазонової та Я. Короход. Так, у дисертації Є. Степури визначено ціннісно-сміслові чинники ухвалення рішень в умовах невизначеності (Stepura, 2016). Відповідно до отриманих результатів емпіричного дослідження, вченим було встановлено позитивні кореляції між ефективною стратегією розв'язування задач і цінністю освіченості, між імпульсивною стратегією та цінностями свободи і суспільного визнання і, між обережною стратегією і цінністю життєвої мудрості. Таким чином, цінності можуть виступати чинниками ухвалення рішень при дотриманні тієї чи іншої стратегії особою, яка ухвалює рішення. Дослідником також зазначено, що ефективна стратегія ухвалення рішень пов'язана з цінністю продуктивного

життя, імпульсивна – з цінністю мати вірних друзів, обережна стратегія – з цінностями відповідальності і старанності (Stepura, 2016). Науковий вклад Є. Степури вказує на високий вплив цінностей особистості на процес ухвалення рішень, водночас слід зважати на набір цінностей, притаманних особистості, оскільки вони визначають стратегію ухвалення рішення.

Серед когнітивних чинників успішності ухвалення рішень О. Санніков виокремлює рішучість як інтегральну властивість особистості, що містить наступні такі компоненти: толерантність, ризикованість, асертивність, авантюризм, докладність, рефлексивність (Sannikov, 2020). Окремо, поміж компонентів рішучості, згідно із концепцією вченого, представлено далекоглядність, зміст якої подібний до передбачливості, прозорливості, прогнозування. На думку автора, далекоглядність забезпечує передбачення наслідків власних дій, що й зумовлює значний вплив на ухвалення рішень. Відповідно до такої характеристики, далекоглядність має закономірну позитивну кореляцію із іншим компонентом рішучості – рефлексивністю.

О. Сазонова, аналізуючи теоретичний доробок досліджень ухвалення рішень, зазначає, що мотив досягнення успіху виступає кінцевою метою ухвалення рішень, вектором, що зумовлює залучення людини до конкретної діяльності і способи ухвалення рішень (Sazanova, 2017). Результати відповідного емпіричного дослідження вченої вказують на наступні закономірності процесу ухвалення рішень в залежності від мотиваційних особливостей особистості: вищі показники конструктивності ухвалених рішень мають особи з високим рівнем мотивації на успіх; особи з низьким рівнем мотивації на успіх схильні до ризику та відкладання ухвалення рішень; особи з високим рівнем умовно позитивних мотиваційних установок (процес, результат, праця, свобода, досягнення успіху, уникнення невдач та ін.) є більш раціональними і конструктивними в прийнятті рішень, мають вищий рівень самоуправління і саморегуляції та їх компонентів, порівняно з особами, які мають високий рівень умовно корисливих установок (егоїзм, гроші).

Свідомо відходячи від нормативних, раціоналізаторських, підходів у дослідженні ухвалення рішень, Я. Короход пропонує огляд основних описових теорій

ухвалення рішень, з якого стає можливим виокремити психологічні чинники ухвалення рішень (Korokhod, 2020b). Відповідно до теорії обмеженої раціональності Г. Саймона люди спрощують реальну ситуацію та проблему вибору, через це ми обираємо не кращий варіант з точки зору раціональності, а той, що відповідає нашим вимогам або нагальним потребам; відтак нагальні потреби і вимоги до предмету вибору є чинниками процесу ухвалення рішень згідно з теорією Г. Саймона. Теорія перспектив Д. Канемана та А. Тверські підкреслює вплив численних евристик і упереджень на те, як ми ухвалюємо рішення в невизначеності. В теорії каяття Г. Лумса та Р. Сагдена містяться два основних положення: про відчуття каяття і жалю людьми після ухвалення рішення через оцінювання того, що могло би бути в разі вибору дійсно кращої альтернативи; люди не тільки відчують жаль і каяття, а ще й передбачують їх ще до моменту ухвалення рішень. Таким чином, почуття жалю є чинником ухвалення рішень через вплив на оцінювання альтернатив до та після вибору. Далі Я. Короход описує ряд стратегій міжкритеріального відбору, якими користується особа, яка ухвалює рішення, які об'єднані в дві великі групи: стратегії компенсації (адитивна стратегія, стратегія адитивних різниць і стратегія ідеальної точки) та стратегії виключення (стратегія домінування, кон'юнктивна стратегія, диз'юнктивна стратегія, лексикографічна стратегія та стратегія видалення по аспектам) (Korokhod, 2020b). Перелічені стратегії, хоч і відрізняються за суттю, проте всі в основі своїй передбачають певні маніпуляції із оцінками атрибутів різних альтернатив особою, що ухвалює рішення, тому, на наш погляд, згідно із стратегіями міжкритеріального відбору чинниками ухвалення рішень є ті значення, які особа, яка ухвалює рішення, надає атрибутам різних альтернатив в ситуації рішення.

Варто зазначити, що на думку Л. Помиткіної, сила волі особистості займає важливе місце у процесі ухвалення стратегічних життєвих рішень, оскільки забезпечує їх реалізацію, а тому здатне зменшити негативні переживання, такі як страждання, пов'язані із нерезалізованістю тих чи інших життєвих рішень (Pomytkina, 2016). Таким чином, розвиток сили волі особистості, яка ухвалює рішення, сприяє конструктивним переживанням, що підвищують ефективність рі-

шень. Дослідниця зазначає, що в контексті стратегічних життєвих рішень інтелектуальна рефлексія забезпечує загальну регуляцію предметно-операційних трансформацій змісту процесу ухвалення рішень, а особистісна рефлексія передбачає здатність особистості усвідомлювати власні спонуки, прогнозувати наслідки своїх дій та узгоджувати цілі поведінки із засобами їх досягнення. Тому, на думку вченої, особистісна рефлексія забезпечує визначення особистості у трьох ключових аспектах життя: життєва позиція, професійне самовизначення та вибір партнера.

Підсумовуючи науковий доробок вчених, представимо загальний перелік чинників процесу ухвалення рішень:

За В. Fischhoff та S. Broomell: соціально-економічний статус, рівень соціальної підтримки, оточення однолітків та рівень соціальних ризиків;

За С. Guess, J. Donovan та D. Naslund: рефлексія;

За Є. Степураю: цінності освіченості, свободи, суспільного визнання та життєвої мудрості;

За О. Санніковим: основна інтегративна властивість рішучість, яка включає низку компонентів (толерантність, ризикованість, асертивність, авантюризм, докладність, рефлексивність та далекоглядність);

За О. Сазоновою: мотивація на успіх;

За Я. Короход: нагальні потреби і вимоги до предмету вибору, евристики і упередження, почуття жалю, значення атрибутів різних альтернатив в ситуації рішення.

За Л. Помиткіною: сила волі особистості, рефлексія (інтелектуальна та особистісна).

Як видно з переліку чинників процесу ухвалення рішень, вони не є систематизованими: кожен автор, спираючись на власні уявлення, виокремлює той чи інший чинник. Це підкреслює необхідність в уточненні параметрів конструкту «чинник ухвалення рішень» для більш чіткого розуміння, що може бути його чинником та деталізації критеріїв систематизації, які дозволять угрупувати і класифікувати різні чинники.

Висновки. Результати теоретичного дослідження дали можливість сформулювати трактування поняття «ухвалення рішень», визначити психологічну структуру процесу ухвалення рішень, виокремити і оха-

актеризувати його чинники.

Проведений аналіз дозволив виділити основні компоненти змістовного наповнення раніше поданих визначень поняття «ухвалення рішень»: інтегративний когнітивний процес; процес вибору; набір альтернатив; мета або бажаний результат; критерії, які дозволяють оцінити альтернативи відповідно до сформульованої мети. На основі виділення сутнісних характеристик процесу ухвалення рішень з різних підходів і теорій поняття «ухвалення рішень» трактується як інтегративний когнітивний процес вибору найоптимальнішої альтернативи з набору наявних, який здійснюється відповідно до сформульованої мети на основі обраних критеріїв.

Ґрунтуючись на результатах аналізу теорії навчання, заснованої на прикладах (IBLT), багаторівневої референсної моделі мозку (LRMB) у поєднанні з когнітивною моделлю пам'яті «OAR», психологічної концепції ухвалення рішень «WRAP» та ін., було визначено компоненти процесу ухвалення рішень (проблемна ситуація, що призводить до необхідності знаходження оптимального рішення; мета; відтворення в пам'яті альтернативних рішень чи генерація нових у випадку новизни ситуації; критерії оцінки альтернатив відповідно до сформульованої мети; оцінка альтернатив; вибір найоптимальнішої альтернативи, на думку особи, яка ухвалює рішення; виконання) та охарактеризовано його психологічну структуру

Виокремлено чинники процесу ухвалення рішень, найважливішими з яких можна вважати рефлексію, рефлексивність, силу волі та значення атрибутів різних альтернатив в ситуації рішення, і охарактеризовано сутність їх впливу на його перебіг та результат.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Перспективним у подальшій розробці проблематики процесу ухвалення рішень вважаємо деталізацію конструкту «чинник ухвалення рішень», а також категоризацію і класифікацію чинників процесу ухвалення рішень.

References:

- Ajzen, I. (1996). The social psychology of decision making. *Social psychology: Handbook of basic principles* (297–325). New York: Guilford Press. URL: https://www.researchgate.net/publication/264001106_The_Social_Psychology_of_Decision_

Making

- Artemov, V. Yu., & Synhaivska, I. V. (2022). Osoblyvosti protsesiv pryiniattia rishen v umovakh nevyznachenosti [Features of decision-making processes under uncertainty]. *Vcheni zapysky Universytetu «KROK»*, 1(65), 149–163. DOI: <http://dx.doi.org/10.31732/2663-2209-2022-65-149-163> [in Ukrainian].
- Cherevychnyi, S. (2020). Pidkhody do problemy pryiniattia rishen v filosofii ta psykholohii [Approaches to the problem of decision-making in philosophy and psychology]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 2(52), 146–153. DOI: <http://dx.doi.org/10.33099/2617-6858-2019-52-2-146-153> [in Ukrainian].
- Cherevychnyi, S. V. (2020). Komponenty ta pokaznyky pryiniattia rishennia komandyrom v umovakh nevyznachenosti [Components and indicators of decision-making by the commander in conditions of uncertainty]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 2(55), 130–136. DOI: <http://dx.doi.org/10.33099/2617-6858-2020-55-2-130-136> [in Ukrainian].
- Cherevychnyi, S. V. (2022). *Psykholohichni osoblyvosti pryiniattia rishennia komandyrom v umovakh nevyznachenosti* (dys. d-ra filosofii) [Psychological features of decision-making by a commander in conditions of uncertainty]. Natsionalnyi universytet oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho, Kyiv. URL: <https://nuou.org.ua/assets/dissertations/phd/sr-che-1.pdf> [in Ukrainian].
- Chornobrovkin, V. M. (2007). *Psykholohiia pryiniattia rishen u pedahohichnii diialnosti* (avtoref. dys. d-ra psykol. nauk) [Psychology of decision-making in pedagogical activity]. Natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni M. P. Drahomanova. Kyiv. [in Ukrainian].
- Donovan, S. J., Güss, C. D., & Naslund, D. (2015). Improving dynamic decision making through training and self-reflection. *Judgment and Decision Making*, 10(4), 284–295. DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/s1930297500005118>
- Fischhoff, B., & Broomell, S. B. (2020). Judgment and decision making. *Annual Review of Psychology*, 71(1), 331–355. DOI: <http://dx.doi.org/10.1146/annurev-psych-010419-050747>
- Gonzalez, C. (2017). Decision-making: A cognitive science perspective. *The oxford handbook of cognitive science* (249–264). Oxford: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199842193.013.6>
- Horban, H. O. (2011). Pryiniattia rishennia yak systemna upravlinska diia [Decision-making as a systemic management action]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*, 3, 10–15. [in Ukrainian].
- Horban, H. O. (2012a). Model sotsialno-psykholohichnoho zabezpechennia protsesiv pryiniattia upravlinskykh rishen u sotsialnykh systemakh [A model of socio-psychological support of management decision-making processes in social systems]. *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Psykholohiia*, 17(9), 61–73. [in Ukrainian].
- Horban, H. O. (2012b). Osoblyvosti proektuvannia upravlinskykh rishen yak profesiinoi dii [Features of designing management decisions as a professional action]. *Aktualni problemy psykholohii*, 1(35), 25–29. [in Ukrainian].
- Horban, H. O. (2014). *Psykholohiia pryiniattia upravlinskykh rishen u sotsialnykh systemakh na rivni miskoi hromady* (dys. d-ra psykol. nauk) [Psychology of managerial decision-making in social systems at the level of urban community]. Instytut psykholohii imeni H.S. Kostiuksa NAPN Ukrainy, Kyiv. URL: <https://nrat.ukrintei.ua/searchdoc/0514U000150/> [in Ukrainian].
- Horban, H. O. (2021). Pryiniattia rishennia yak psykholohichna problema [Decision-making as a psychological problem]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 1, 9–11. DOI: <http://dx.doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.1.2> [in Ukrainian].
- Horban, H. O., & Shevchenko, N. F. (2023). Teoretychna model psykholohichnoi hotovnosti osobystosti do ukhvalennia rishen [Theoretical model of psychological readiness of a person for decision-making]. *Zhurnal suchasnoi psykholohii*, 2 (29), 23–34. DOI: <https://doi.org/10.26661/2310-4368/2023-2-3> [in Ukrainian].
- Khmiar, O. F., & Cherevychnyi, S. V. (2015). *Psykholohiia pryiniattia rishennia komandyrom: Vid ambivalentnosti do symvolichnoi rehuliatcii povedinky* [Psychology of decision-making by the commander: from ambivalence to symbolic behavioral regulation]. *Aktualni problemy psykholohii*, 5(15), 224–232. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v5/i15/25.pdf> [in Ukrainian].
- Korokhod, Ya. D. (2020a). Problematyka doslidzhennia kontseptu «pryiniattia rishennia» u psykholohii. [in Ukrainian].
- Korokhod, Ya. D. (2020b). Psykholohichni chynnyky pryiniattia rishen [Psychological determinants of decision making]. *Psychological Journal*, 6, 164–172. DOI: <https://doi.org/10.31108/2018vol12iss2> [in Ukrainian].
- Kushlyk-Dyvulska, O. I., & Kushlyk, B. R. (2014). *Osnovy teorii pryiniattia rishen* [Fundamentals of decision-making theory]. Kyiv: NTUU «KPI». URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/6917/1/13-14-055.pdf> [in Ukrainian].
- Mintrom, M. (2015). Herbert A. Simon, administrative behavior: A study of decision-making processes in administrative organization. *The oxford handbook of classics in public policy and administration* (12–21). Oxford: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199646135.013.22>
- Myroshnychenko, S. O. (2019). Osoblyvosti pryiniattia rishen praktychnymy psykholohamy [Features of decision-making by practical psychologists]. *Almanakh nauky*, 1(23), 55–59. [in Ukrainian].

- Petrovska, I. (2021). *Psykholohichni kontseptsii protsesu pryiniattia rishen* [Psychological concepts of the decision-making process]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya psykholohichni nauky*, 9, 196–201. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/ps.2021.9.25> [in Ukrainian].
- Pomytkina, L. V. (2013). *Psykholohiia pryiniattia osobystistiu stratehichnykh zhyttievykh rishen* [The psychology of making strategic life decisions]. Kyiv: Kafedra. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/31523/1/monorp.pdf> [in Ukrainian].
- Pomytkina, L. V. (2016). *Psykholohichni mekhanizmy perezhyvannia osobystosti u protsesi pryiniattia stratehichnykh zhyttievykh rishen* [Psychological mechanisms of personal experience in the process of making strategic life decisions.]. *Zbirnyk naukovykh prats "Problemy suchasnoi psykholohii"*, 31, 341–354. URL: <https://journals.urau.ua/index.php/2227-6246/article/view/157889/157183> [in Ukrainian].
- Prezenski, S., Brechmann, A., Wolff, S., & Russwinkel, N. (2017). A cognitive modeling approach to strategy formation in dynamic decision making. *Frontiers in Psychology*, 8, 1–18. DOI: <http://dx.doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01335>
- Sannikov, O. I. (2016). *Psykholohiia pryiniattia zhyttievykh rishen osobystistiu* (avtoref. dys. d-ra psykol. nauk) [Psychology of life decision-making by a personality]. Pivdenoukraiynskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni K. D. Ushynskoho, Odesa. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/506/1/Санников%20Александр%20Ильич.eref.pdf> [in Ukrainian].
- Sannikov, O. I. (2020). Kohnityvni chynnyky pryiniattia rishen osobystistiu [Cognitive factors of decision-making personality]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, 3, 38–46. DOI: <http://dx.doi.org/10.32999/ksu2312-3206/2020-3-5> [in Ukrainian].
- Sannikova, O., & Sannikov, O. (2018). Avantiurnist i ryzyk u strukturi pryiniattia rishen [Adventurousness and risk in the structure of making decisions]. *Science and Education. Psychology*, 9- 10, 111–119. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/bitstream/123456789/6305/1/Sannikova.pdf> [in Ukrainian].
- Sazanova, O. V. (2017). Motyvatsiini osoblyvosti protsesu pryiniattia rishen [Motivational features of the decision-making process]. *Zbirnyk naukovykh prats "Problemy suchasnoi psykholohii"*, 35, 383–400. URL: <http://zum.onu.edu.ua/index.php/2227-6246/article/download/157274/156524> [in Ukrainian].
- Stasiuk, V., & Kovalchuk, O. (2022). *Psykholohichni determinanty rishennia viiskovoho kerivnyka v ekstremalnykh umovakh diialnosti* [Psychological Determinants of a Military Leader's Decision in Extreme Conditions of Operation]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy*, 1(65), 119–124. DOI: <http://dx.doi.org/10.33099/2617-6858-2022-65-1-119-124> [in Ukrainian].
- Stepura, Ye. V. (2016). *Tsinnisno-smyslovi chynnyky pryiniattia rishen osobystistiu v umovakh nevyznachenosti* (avtoref. dys. kand. psykol. nauk) [Value and semantic factors of personal decision-making in conditions of uncertainty]. Instytut psykholohii imeni H. S. Kostiuksa NAPN Ukrainy, Kyiv. URL: http://psychology-naes-ua.institute/files/pdf/avtoreferat_stepura_1462349480.pdf [in Ukrainian].
- Tkalych, M., & Zakashanska, N. (2022). Indyvidualno-psykholohichni osoblyvosti stratehii pryiniattia rishen spozhyvachamy [Individual and psychological features of consumer decision-making strategy]. *Orhanizatsiina psykholohiia. Ekonomichna psykholohiia*, 1(25), 109–117. DOI: <http://dx.doi.org/10.31108/2.2022.1.25.12> [in Ukrainian].
- Topolenko, O. O. (2008). Model vplyvu psykholohichnykh chynnykiv na protses pryiniattia upravlinskykh rishen [A model of the influence of psychological factors on the process of managerial decision-making]. URL: <https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8877/1/31.pdf> [in Ukrainian].
- Wang, Y., & Ruhe, G. (2007). The cognitive process of decision making. *International Journal of Cognitive Informatics and Natural Intelligence*, 1(2), 73–85. DOI: <http://dx.doi.org/10.4018/jcini.2007040105>
- Wang, Y., Wang, Y., Patel, S., & Patel, D. (2006). A layered reference model of the brain (LRMB). *IEEE Transactions on Systems, Man and Cybernetics, Part C (Applications and Reviews)*, 36 (2), 124–133. DOI: <http://dx.doi.org/10.1109/tsmcc.2006.871126>

Nataliia Shevchenko

Dr. in Psychology, Professor of the Department of psychology, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia (Ukraine)

Ivan Obyskalov

Graduate student of the Department of Psychology, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia (Ukraine)

SUBSTANTIAL COMPONENTS OF THE DECISION-MAKING PROCESS: CONCEPT, PSYCHOLOGICAL STRUCTURE, AND FACTORS

ABSTRACT

The article highlights the theoretical study results of the «decision-making» concept, the psychological structure and factors of the decision-making process. The main areas of research on the decision-making process are highlighted: the activity of a practical psychologist; pedagogical activity; marketing; situations of risk and uncertainty; managerial activity.

In accordance with the tendency to move away from russian-language calques in Ukrainian scientific terminology, in this article emphasized the practicability of

using the construct «ухвалення рішень», which corresponds to the context of the decision, as opposed to the previously used «прийняття рішень».

As a result of the analysis the main components of the «decision-making» concept are identified: an integrative cognitive process, a selection process, a set of alternatives, a goal or a desired result, and criteria for evaluating alternatives in accordance with the formulated goal. The selection of the essential characteristics of the decision-making process in different approaches and theories allowed the interpretation of the «decision-making» concept as an integrative cognitive process of choosing the most optimal alternative from the available set, which occurs in accordance with the formulated goal on the selected criteria basis.

The analysis of the instance-based learning theory (IBLT), the layered reference model of the brain (LRMB) in combination with the cognitive model of memory «OAR», the psychological concept of decision-making «WRAP», etc. allowed to identify the decision-making process components (problem situation that leads to the need of finding an optimal solution; goal; reproduction of alternative solutions in memory or generation of new ones in case of the situation novelty; criteria for evaluating alternatives in accordance with the formulated goal; evaluation of alternatives; the choice of the most optimal alternative; implementation) and to characterize its psychological structure.

The factors of the decision-making process are identified and characterized: socio-economic status; level of social support; peer environment; level of social risks; reflection; value of education; value of freedom; value of public recognition; personal resoluteness, which includes a number of components (tolerance, risk-taking, assertiveness, adventurousness, detailness, reflexivity and foresight); motivation for success; urgent needs; heuristics and biases; feelings of regret; the value of different alternatives attributes in a decision situation; the willpower of the individual. Among these factors, a special role is played by reflection, reflexivity, free will and the value of different alternatives attributes in a decision situation.

The theoretical analysis of the decision-making process factors has shown the absence of their classification and categorization, which determines the prospects for further research in this area.

Keywords: decision-making; structural components of the decision-making process; factors of the decision-making process; reflection; reflexivity.

Шевченко Наталія Федорівна

Доктор психологічних наук, професор кафедри психології Запорізького національного університету, м. Запоріжжя (Україна)

Обискалов Іван Сергійович

Аспірант кафедри психології Запорізького національного університету, м. Запоріжжя (Україна)

ЗМІСТОВНІ КОМПОНЕНТИ ПРОЦЕСУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ: ПОНЯТТЯ, ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ТА ЧИННИКИ

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено результати теоретичного дослідження поняття «ухвалення рішень», психологічної структури та чинників процесу ухвалення рішень. Виділено основні сфери досліджень процесу ухвалення рішень: діяльність практичного психолога; педагогічна діяльність; маркетинг; ситуації ризику і невизначеності; управлінська діяльність.

Відповідно до тенденції відходу від російськомовних кальок в українській науковій термінології наголошено на доцільності використання конструкту «ухвалення рішень», який змістовно відповідає контексту рішення, на відміну від раніше вживаного «прийняття рішень».

В результаті аналізу було встановлено основні складові поняття «ухвалення рішень»: інтегративний когнітивний процес, процес вибору, набір альтернатив, мета або бажаний результат, критерії для оцінки альтернатив відповідно до сформульованої мети. Виділення сутнісних характеристик процесу ухвалення рішень в різних підходах і теоріях дозволило трактування поняття «ухвалення рішень» як інтегративний когнітивний процес вибору найоптимальнішої альтернативи з наявного набору, який здійснюється відповідно до сформульованої мети на основі обраних критеріїв.

Аналіз теорії навчання, заснованої на прикладах (IBLT), багаторівневої референсної моделі мозку (LRMB) у поєднанні з когнітивною моделлю пам'яті «OAR», психологічної концепції ухвалення рішень «WRAP» та ін. дозволив виділити компоненти процесу ухвалення рішень (проблемна ситуація, що призводить

до необхідності знаходження оптимального рішення; мета; відтворення в пам'яті альтернативних рішень чи генерація нових у випадку новизни ситуації; критерії оцінки альтернатив відповідно до сформульованої мети; оцінка альтернатив; власне вибір найоптимальнішої альтернативи, на думку особи, яка ухвалює рішення; виконання) і надати характеристику його психологічної структури.

Виокремлено і охарактеризовано чинники процесу ухвалення рішень: соціально-економічний статус; рівень соціальної підтримки; оточення однолітків; рівень соціальних ризиків; рефлексія; цінність освіченості; цінність свободи; цінність суспільного визнання; рішучість особистості, що включає низку компонентів (толерантність, ризикованість, асертивність, авантюризм, докладність, рефлексивність та далекоглядність); мотивація на успіх; нагальні потреби; евристики і упередження; почуття жалю; значення атрибутів різних альтернатив в ситуації рішення; сила волі особистості. Серед перелічених чинників особливу роль відіграють рефлексія, рефлексивність, свобода волі особистості та значення атрибутів різних альтернатив в ситуації рішення.

Теоретичний аналіз чинників процесу ухвалення рішень засвідчив відсутність їх класифікації і категоризації, що обумовлює перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Ключові слова: ухвалення рішень; структурні компоненти процесу ухвалення рішень; чинники процесу ухвалення рішень; рефлексія; рефлексивність.

How to cite (як цитувати):

Shevchenko, N., & Obyskalov, I. SUBSTANTIAL COMPONENTS OF THE DECISION-MAKING PROCESS: CONCEPT, PSYCHOLOGICAL STRUCTURE, AND FACTORS. PSYCHOLOGICAL JOURNAL, 9(4), 7–18. <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.4.1> 1 [in Ukrainian]

Шевченко, Н., & Іван, О. ЗМІСТОВНІ КОМПОНЕНТИ ПРОЦЕСУ УХВАЛЕННЯ РІШЕНЬ: ПОНЯТТЯ, ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ТА ЧИННИКИ. ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЧАСОПИС, 9(4), 7–18. <https://doi.org/10.31108/1.2023.9.4.1>

Дата отримання статті: 12.02.2023

Дата рекомендації до друку: 05.04.2023

Дата оприлюднення: 30.04.2023